

TRANSPORT KORIDORLARI VA XALQARO LOGISTIKA LOYIHALARINI BOSHQARISH

SHOIMOVA SITORA IBRAGIM QIZI

(O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya akademiyasi magistranti)

Annotatsiya. Mazkur maqolada transport koridorlarini rivojlantirish va xalqaro logistika loyihalarini samarali boshqarishning nazariy hamda amaliy jihatlari yoritilgan. Xalqaro transport yo'laklarining iqtisodiy integratsiya, tashqi savdo va tranzit salohiyatini oshirishdagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, logistika loyihalarini boshqarishda raqamlashtirish, multimodal tashuvlarni rivojlantirish, risklarni boshqarish va davlatlararo hamkorlikni takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. O'zbekistonning geografik joylashuvidan samarali foydalanish hamda xalqaro transport tarmoqlariga integratsiyalashuvini kuchaytirishga qaratilgan takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: transport koridorlari, xalqaro logistika, loyiha boshqaruvi, multimodal transport, tranzit salohiyati, transport infratuzilmasi, raqamlashtirish, risklarni boshqarish, logistika samaradorligi.

Abstract. This article examines the theoretical and practical aspects of developing transport corridors and effectively managing international logistics projects. It analyzes the role of international transport corridors in fostering economic integration, foreign trade, and transit potential. Particular attention is paid to issues such as digitalization in logistics project management, the development of multimodal transport, risk management, and the enhancement of interstate cooperation. Proposals have been developed to effectively leverage Uzbekistan's geographical location and strengthen its integration into international transport networks.

Keywords: transport corridors, international logistics, project management, multimodal transport, transit potential, transport infrastructure, digitalization, risk management, logistics efficiency.

Kirish.

Jahon iqtisodiyotida xalqaro savdo aloqalarining kengayishi, ishlab chiqarish zanjirlarining globallasuvi va tovarlar harakatining jadallasuvi transport koridorlari hamda xalqaro logistika tizimlarining strategik ahamiyatini oshirmoqda. Bugungi kunda mahsulotni ishlab chiqarish bilan bir qatorda uni iste'molchiga o'z vaqtida, maqbul xarajatlar asosida va xavfsiz yetkazib berish ham korxonalarning raqobatbardoshligini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Transport koridorlari mamlakatlar, mintaqalar va yirik iqtisodiy markazlar o'rtasidagi transport aloqalarini ta'minlovchi infratuzilmaviy tizim bo'lib, ular avtomobil yo'llari, temiryo'llar, dengiz portlari, aeroportlar, logistika markazlari va bojxona terminallarini o'zaro birlashtiradi. Bunday tizimlarning samarali faoliyati transport xarajatlarini kamaytirish, yuk yetkazib berish muddatlarini qisqartirish va xalqaro savdo hajmini oshirishga xizmat qiladi. Biroq transport koridorlarini rivojlantirish faqat yangi yo'llar va terminallar qurish bilan cheklanmaydi. Ushbu jarayon yirik investitsiyalarni rejalashtirish, manfaatdor tomonlar faoliyatini muvofiqlashtirish, moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik talablarni hisobga olish va loyihaviy risklarni boshqarishni talab etadi. Shu sababli xalqaro logistika loyihalarini zamonaviy loyiha boshqaruvi tamoyillari asosida tashkil etish dolzarb ilmiy-amaliy masala hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, ilmiy umumlashtirish va jarayonli yondashuv usullaridan foydalanildi. Transport koridorlarini boshqarish masalalari loyiha muddati, xarajatlar, sifat, risklar va manfaatdor tomonlar o'rtasidagi hamkorlik nuqtayi nazaridan o'rganildi.

Tadqiqotning metodologik asosini loyiha boshqaruvi nazariyalari, xalqaro logistika tamoyillari va transport infratuzilmasini rivojlantirishga oid ilmiy yondashuvlar tashkil etadi. Tahlil jarayonida xalqaro transport tizimlarining o'zaro bog'liqligi hamda logistika zanjirlarida yuzaga keladigan tashkiliy va iqtisodiy muammolar hisobga olindi.

Asosiy qism

1. Transport koridorlarining iqtisodiy ahamiyati va rivojlanish xususiyatlari

Transport koridorlari xalqaro iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish, mintaqaviy bozorlarni birlashtirish va mamlakatlarning tranzit imkoniyatlarini kengaytirishda muhim o‘rin tutadi. Ularning samaradorligi nafaqat transport infratuzilmasining texnik holati, balki bojxona tartib-taomillari, chegaradan o‘tish tezligi, tarif siyosati va logistika xizmatlarining sifatiga ham bog‘liq.

Xalqaro transport koridorlarining rivojlanishi quyidagi asosiy yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

- Infratuzilmani modernizatsiya qilish — temiryo‘llar, avtomobil yo‘llari, portlar va terminallar quvvatini oshirish.
- Multimodal tashuvlarni rivojlantirish — yuklarni avtomobil, temiryo‘l, dengiz va havo transporti orqali o‘zaro muvofiqlashtirilgan tarzda yetkazib berish.
- Chegara jarayonlarini soddalashtirish — bojxona hujjatlarini elektron shaklda rasmiylashtirish va nazorat jarayonlarini tezlashtirish.
- Logistika markazlarini tashkil etish — yuklarni saqlash, saralash, qayta yuklash va taqsimlash jarayonlarini yagona tizimda birlashtirish.
- Raqamli boshqaruvni joriy etish — yuklar harakatini kuzatish, ma’lumotlar almashinuvini avtomatlashtirish va transport oqimlarini prognozlash.

Transport koridorlarining iqtisodiy samaradorligini baholashda faqat tashilgan yuk hajmiga tayanish yetarli emas. Bunda bir birlik yukni yetkazib berish xarajati, o‘rtacha tranzit vaqti, transport vositalarining bandlik darajasi, chegaralarda kutish muddati va infratuzilmadan foydalanish samaradorligi ham hisobga olinishi lozim.

2. Xalqaro logistika loyihalarini boshqarishning o‘ziga xos xususiyatlari

Xalqaro logistika loyihalari bir nechta mamlakat, davlat tashkilotlari, xususiy investorlar, transport operatorlari, ekspeditorlar va bojxona organlarining hamkorligini talab qiladigan murakkab tashabbuslardir. Bunday loyihalarda

tashkiliy, huquqiy, texnik va moliyaviy omillarning o'zaro bog'liqligi boshqaruv jarayonini murakkablashtiradi.

Loyihalarni samarali boshqarish quyidagi bosqichlarni qamrab oladi.

Birinchi bosqich — loyihani tashabbus qilish va asoslash. Ushbu bosqichda transport ehtiyojlari, mavjud infratuzilmaning imkoniyatlari, yuk oqimlari va bozor talabi o'rganiladi. Loyihaning iqtisodiy maqsadga muvofiqligi hamda kutilayotgan natijalari aniqlanadi.

Ikkinchi bosqich — rejalashtirish. Loyiha doirasi, ishlar jadvali, byudjet, resurslar, sifat ko'rsatkichlari va manfaatdor tomonlarning vazifalari belgilanadi. Shuningdek, qurilish, xaridlar, texnologiyalarni joriy etish va xalqaro muvofiqlashtirish ishlari yagona rejaga birlashtiriladi.

Uchinchi bosqich — amalga oshirish. Qurilish va modernizatsiya ishlari, texnik jihozlash, raqamli tizimlarni integratsiyalash hamda transport xizmatlarini tashkil etish rejalashtirilgan tartibda olib boriladi.

To'rtinchi bosqich — monitoring va nazorat. Rejalashtirilgan va amaldagi xarajatlar, ishlar muddati, bajarilish sifati hamda aniqlangan risklar muntazam taqqoslanadi. Og'ishlar yuzaga kelganda tuzatish choralari ishlab chiqiladi.

Beshinchi bosqich — foydalanishga topshirish va natijalarni baholash. Loyiha yakunida yaratilgan infratuzilmaning belgilangan talablarga muvofiqligi tekshiriladi. Keyinchalik transport oqimlari, xarajatlar va xizmat ko'rsatish sifatidagi o'zgarishlar baholanadi.

Xalqaro logistika loyihalarida loyiha ofisi (PMO) faoliyatini yo'lga qo'yish alohida ahamiyatga ega. Loyiha ofisi muddatlar, xarajatlar, hisobotlar, risklar va ishtirokchilar o'rtasidagi axborot almashinuvini muvofiqlashtirib, boshqaruv qarorlarining izchilligini ta'minlaydi.

3. Transport-logistika loyihalaridagi asosiy muammolar va risklar

Transport koridorlarini rivojlantirishda loyiha natijalariga ta'sir qiluvchi bir qator omillar mavjud. Ularning o'z vaqtida aniqlanishi loyiha barqarorligini ta'minlashga yordam beradi.

Risk turi	Asosiy muammo	Boshqaruv choras
Moliyaviy risk	Qurilish xarajatlarining oshishi va moliyalashtirish kechikishi	Zaxira mablag'larini rejalashtirish, xarajatlar monitoringi
Tashkiliy risk	Ishtirokchilar o'rtasida muvofiqlashtirishning sustligi	Yagona boshqaruv markazi va mas'uliyat matritsasini joriy etish
Logistik risk	Chegaralarda kechikish va transport quvvatining yetishmasligi	Multimodal yo'nalishlar va muqobil marshrutlarni rivojlantirish
Texnologik risk	Axborot tizimlarining o'zaro mos kelmasligi	Umumiy ma'lumot standartlari va integratsiyalashgan platformalar
Siyosiy-huquqiy risk	Davlatlararo tartiblar va talablarning farqlanishi	Hukumatlararo kelishuvlar va huquqiy muvofiqlashtirish
Ekologik risk	Atrof-muhitga salbiy ta'sir va energiya sarfining ortishi	Ekologik baholash va kam uglerodli transport yechimlari

4. O'zbekistonning xalqaro transport koridorlaridagi imkoniyatlari

O'zbekistonning Markaziy Osiyoda joylashgani uni mintaqaviy va xalqaro transport aloqalarida muhim ishtirokchiga aylantiradi. Mamlakatning dengiz portlariga bevosita chiqish imkoniyatiga ega emasligi esa transport yo'nalishlarini diversifikatsiya qilish, qo'shni davlatlar bilan hamkorlikni kuchaytirish va chegaradan o'tish jarayonlarini soddalashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

O'zbekiston uchun Xitoy–Markaziy Osiyo yo'nalishlari, Transkaspiy xalqaro transport yo'nalishi hamda janubiy transport aloqalarini rivojlantirish iqtisodiy va strategik ahamiyatga ega. Bunday yo'nalishlar tashqi savdo

geografiyasini kengaytirish, tranzit xizmatlarini rivojlantirish va eksport qiluvchilarning transport imkoniyatlarini yaxshilashga xizmat qilishi mumkin.

Biroq yangi yo'nalishlarni rivojlantirishda faqat infratuzilma qurilishiga e'tibor qaratish yetarli emas. Temiryo'l va avtomobil transporti o'rtasidagi muvofiqlik, konteyner terminallarining quvvati, bojxona jarayonlari, tariflar shaffofligi va yuklar haqidagi ma'lumotlarning tezkor almashinuvi ham birgalikda takomillashtirilishi lozim.

O'zbekiston sharoitida xalqaro logistika loyihalarini boshqarish quyidagi ustuvor yo'nalishlarga asoslanishi maqsadga muvofiq:

1. Transport koridorlari bo'yicha yagona uzoq muddatli investitsiya dasturlarini shakllantirish.
2. Davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari orqali xususiy kapitalni jalb qilish.
3. Logistika markazlari va chegara terminallarini zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlash.
4. Xalqaro transport hujjatlarini elektron shaklda yuritish va ma'lumot almashinuvini integratsiyalash.
5. Transport loyihalarida professional loyiha ofislari va risklarni boshqarish tizimini joriy etish.
6. Kadrlar tayyorlash, xalqaro standartlarni o'zlashtirish va logistika mutaxassislarining malakasini oshirish.

Ushbu chora-tadbirlar transport infratuzilmasidan foydalanish samaradorligini oshirish bilan birga, O'zbekistonning mintaqaviy logistika zanjirlaridagi ishtirokini mustahkamlashga yordam beradi.

Tahlil va natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, xalqaro transport koridorlarining samaradorligi infratuzilma rivojlanganligi, logistika xizmatlari sifati va boshqaruv jarayonlarining o'zaro muvofiqligiga bog'liq. Transport yo'llarini modernizatsiya

qilishning o'zi yetarli bo'lmay, bojxona, axborot almashinuvi va transport operatorlari faoliyatini birlashtirish ham zarur.

Loyiha boshqaruvi nuqtayi nazaridan, yagona monitoring tizimi va aniq samaradorlik ko'rsatkichlarini joriy etish xarajatlar hamda muddatlar ustidan nazoratni kuchaytiradi. Raqamlashtirish esa yuk harakati haqida tezkor ma'lumot olish, kechikishlarni aniqlash va mavjud transport quvvatlaridan samarali foydalanish imkoniyatini yaratadi.

Xususan, transport-logistika loyihalarini baholashda quyidagi ko'rsatkichlardan foydalanish tavsiya etiladi:

- yuklarni yetkazib berishning o'rtacha muddati;
- bir birlik yukni tashish xarajati;
- chegaralarda o'rtacha kutish vaqti;
- rejalashtirilgan byudjetdan chetlanish darajasi;
- loyihalarning belgilangan muddatda yakunlanish ulushi;
- transport infratuzilmasidan foydalanish darajasi.

Ushbu ko'rsatkichlarni loyiha boshlanishidan oldingi holat bilan taqqoslash amalga oshirilgan chora-tadbirlarning haqiqiy samaradorligini aniqlashga imkon beradi. Bunda natijalarni ishonchli baholash uchun boshlang'ich ma'lumotlar va monitoring davri bir xil metodologiya asosida shakllantirilishi lozim.

Takliflar

Xalqaro transport koridorlari va logistika loyihalarini boshqarish samaradorligini oshirish maqsadida quyidagi takliflar ishlab chiqildi.

Birinchidan, yirik transport loyihalari uchun yagona loyiha boshqaruvi metodologiyasini joriy etish lozim. Ushbu metodologiyada loyihaning maqsadlari, bosqichlari, moliyalashtirish manbalari, risklari va natijadorlik ko'rsatkichlari aniq belgilanishi kerak.

Ikkinchidan, transport koridorlarida raqamli logistika platformalarini rivojlantirish zarur. Platformalar orqali yuklarning joylashuvi, hujjatlarning holati,

chegara jarayonlari va transport vositalarining harakati to'g'risidagi ma'lumotlarni o'zaro almashish imkoniyati yaratilishi maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, xalqaro logistika loyihalarida risklarni boshqarishning kompleks tizimini shakllantirish lozim. Bunda moliyaviy, texnologik, siyosiy va ekologik risklar muntazam baholanib, har bir muhim risk bo'yicha mas'ul tomon hamda muqobil harakat rejasi belgilanadi.

To'rtinchidan, davlat-xususiy sheriklik asosida logistika markazlari, konteyner terminallari va transport infratuzilmasini rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytirish kerak. Bunda loyiha qisqartirish iqtisodiy samaradorligi, xususiy investorlar uchun risklarning taqsimlanishi va uzoq muddatli ekspluatatsiya xarajatlari chuqur tahlil qilinishi zarur.

Beshinchidan, O'zbekistonning xalqaro transport tizimidagi raqobatbardoshligini oshirish uchun muqobil transport yo'nalishlarini rivojlantirish, qo'shni davlatlar bilan bojxona tartiblarini muvofiqlashtirish va multimodal tashuvlar ulushini oshirishga qaratilgan kompleks dasturlarni amalga oshirish tavsiya etiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, transport koridorlari va xalqaro logistika loyihalarini samarali boshqarish mamlakatlarning iqtisodiy integratsiyasi, tashqi savdo faoliyati va tranzit salohiyatini rivojlantirishning muhim shartlaridan biridir. Bunday loyihalarning muvaffaqiyati infratuzilma imkoniyatlari bilan bir qatorda, puxta rejalashtirish, moliyaviy intizom, risklarni boshqarish, raqamli texnologiyalar va manfaatdor tomonlar o'rtasidagi hamkorlikka ham bog'liq.

O'zbekiston uchun xalqaro transport koridorlarini rivojlantirish eksport-import operatsiyalarini takomillashtirish, logistika xarajatlarini kamaytirish va mintaqaviy transport tarmoqlaridagi o'rnini mustahkamlash imkonini beradi. Buning uchun transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish bilan bir qatorda, boshqaruv jarayonlarini raqamlashtirish, davlatlararo hamkorlikni kengaytirish va loyihalar natijadorligini aniq mezonlar asosida baholash zarur.

Taklif etilgan yondashuvlarni izchil amalga oshirish xalqaro logistika loyihalarining barqarorligini ta'minlash, resurslardan samarali foydalanish va transport xizmatlarining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Christopher, M. (2016). Logistics & Supply Chain Management. 5th ed. Harlow: Pearson.
2. Project Management Institute (2021). A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK® Guide). 7th ed. Newtown Square, PA: Project Management Institute.
3. World Bank (2023). Connecting to Compete 2023: Trade Logistics in an Uncertain Global Economy. Washington, DC: World Bank.
4. United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) (2021). Handbook on Cross-border Data Flows and Data Exchange. Transport and trade facilitation publications. Geneva: United Nations.
5. United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (UNESCAP) (2022). Review of Developments in Transport in Asia and the Pacific. Bangkok: United Nations.
6. OECD (2018). Policy Coherence for Sustainable Development 2018: Towards Sustainable and Resilient Societies. Paris: OECD Publishing.
7. Rodrigue, J.-P. (2020). The Geography of Transport Systems. 5th ed. New York: Routledge.
8. International Transport Forum (ITF) (2023). ITF Transport Outlook 2023. Paris: OECD Publishing.